

Guldeniz Gojajeva

TURANISM IN HUSEIN JAVID'S CREATIVITY

Summary

In this article of the development of the turanism ideology in H.Javid's literary works who gained his position in the Turkic and Azerbaijani romantic literature at the beginning of the XX century is followed. In different periods of the creativity of the prominent representative (H.Javid) of romantic literature in Azerbaijan this ideology was glorified as a political unity in his works "Sheik Sanan" and "Timur the Lame", but it is put forward mostly being as a cultural unity recently.

Гюльдениз Годжаева

ПАНТУРАНИЗМ В ТВОРЧЕСТВЕ ГУСЕЙНА ДЖАВИДА

Резюме

В статье исследуются этапы развития идеологии туранизма в творчестве Г.Джавида. Отмечается, что туранизм, утвердившийся в начале XX века в литературно-культурной, общественно-политической жизни Турции как образ мысли, в определенном смысле пропагандировался также и в Азербайджане. В разные периоды творчества видного представителя романтической литературы Азербайджана Г.Джавида эта идеология непосредственно или через художественные приемы воспевалась в различных вариантах в его стихах, драматических произведениях «Шейх Санан», «Топал Теймур», «Саявуш».

2018, № 1

Lalə ƏLƏKBƏROVA

Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
elekberova.lale@mail.ru

FÜZULİ ƏNƏNƏLƏRİNİN HÜSEYN CAVİD YARADICILIĞINA TƏSİRİ

Açar sözlər: klassik ədəbiyyat, ənənə, eşq, təsəvvüf, lirika

Key words: classical literature, tradition, love, tasawwuf, lirics

Ключевые слова: классическая литература, традиция, любовь, тасаввуф, лирика

Ərəbcə mənası "hədsiz və şiddətli sevgi; bir insanın özünü tamamilə sevdiyinə həsr etməsi, sevgilisindən başqasını gözəl görməyəcək qədər ona düşkün olması" [1, s.11] anlamına gələn eşq İslam ədəbiyyatında ilahi və bəşəri olmaq üzrə başlıca iki mənada istifadə edilmiş, ilahi eşqə ümmilikdə həqiqi eşq, bəşəri eşqə də məcazi və ya üzri eşq deyilmişdir. İlahi eşq geniş ölçüdə təsəvvüfdə, qismən də İslam fəlsəfəsində işlənmişdir [1, s.12].

Həm ilahi, həm məcazi mənada eşq ədəbiyyatın əsas mövzularından birini təşkil edir, bu anlayış ətrafında geniş bir eşq ədəbiyyatı meydana gəlmişdir [1, s.12].

Quran və səhih hədislərdə eşq sözü işlədilməmişdir. Sevgi əsasən hub və məhəbbət, bəzən də məvəddət sözləri və bunların bənzərləri ilə ifadə edilir [1, s.13].

Mənbələrdə geniş şəkildə öz açıqlamasını tapan eşqlə bağlı bəzi fikir və mülahizələr diqqətimizi çəkdi. Belə ki, ilk dəfə VIII əsrdə Allah ilə qul arasındakı sevgidən bəhs edən, nadir hallarda da olsa eşq kəlməsinin istifadə olunduğunu göstərən rəvayətlər vardır: "Nitekim söyləndiyinə görə Hasan-i Basri Allahın "Kulum bana, ben de ona aşık olurum" buyurduğunu belirtmişdir" [1, s.13].

Eşq sözünün dini bir termin olaraq istifadəsini caiz gören sufilərin əsas götürdükləri bəzi ayə və hədislər vardır. Məsələn, onların fikrincə, "iman edənlər Allahı daha şiddətlə sevrələr" (Bəqərə 165) ayəsindəki

“şiddətli sevgi” dedikdə, eşq nəzərdə tutulur. Digər bir ayədə isə (Tövbə 24) möminlərin Allahu hər şeydən çox sevməklərinin lazım olduğunu bildirmişlər [1, s.14].

Gazzaliyə görə Allahu tanıyan Onu sever. Tanıma (marifet) arttıkça sevgi de gelişir ve güçlenir [1, s.14].

Mənbələrdə, bəzən ədəbiyyatda biri-digərini eyni mənə baxımından əvəz edən “eşq” və “məhəbbət” haqqında müxtəlif fikirlər söylənilir, onların mənə tutumuna aydınlıq gətirilir. Yeri gəlmişkən, onu da qeyd edək ki, təsəvvüf tarixində eşq anlayışını ilk dəfə məhəbbətdən ayıraraq ciddi bir şəkildə tədqiq edən sufi alim Əhməd əl-Qəzzali olmuşdur [1, s.14].

1. İbn Teymiyyə və İbn Kayyim gibi Hanbeli alimlər bir tarafdan mutasavviflərin bu konudaki görüşlərini ciddi şəkildə təhlil və tenkit etmişlər, digər tarafdan konu ilə ilgili kendi görüşlərini geniş olaraq ortaya koymuşlardır. Genellikle onlar kelime ve kavram olarak “aşk”ı reddeder, yerine “muhabbet”i koyurlar. Onlara görə aşk şiiren de aklen de kötü, muhabbet ise hem din hem akıl yönünden faydalı ve güzel bir duygudur [1, s.14].

2. İhvana görə aşk bir fazilettir, hatta Allahın yaratıklara bir lutfudur [1, s.15].

İslam millətlərinin kəltür və ədəbiyyatlarıyla İslam sənətlərinin hətən hər dalında bütün özəllikləriylə aşk anlayışının çeşitli təsir və təzahürlərini görmək mümkündür. Bu təsir o kadar yaygındır ki bəzi araştırmacılar İslam ədəbiyyatı və sənətinə hakim olan estetik anlayışını “aşk estetiği” adıyla anmaktadırlar. (bk. Ayvazoğlu). Türk kəltür, ədəbiyyat və sənətində də aşk konusu gerek mahiyeti gerekse işleniş bakımından çok geniş bir rəğbətə mazhar olaraq farklı sahələrdə değişik eserlərin ortaya çıxmasına səbəp olmuşdur [1, s.15].

Qədim ərəb şeirlərində qəsid və ya qəsidənin nəsiib, təqzül və təşəbbüb (təşbib) adı verilən əlaqəli başlıqlarla olan bölümlərdə, xüsusilə maddi və bəşəri eşq mövzusu işlənmişdir. Fars şeirində isə qəsidənin bu bölümləri inkişaf etdirildiyi kimi qəzəl adıyla ayrı və yeni bir şəkil meydana çıxmış, bir tərəfdən əsas zənginləşdirilərkən, digər tərəfdən də eşq qəzəlin ən mühüm və aydın başlıqla olan mövzulardan biri olmuşdur. Beləliklə, qəzəli-əşiqanə adıyla qeyd olunan bir şəkil meydana çıxaraq divanların ən dəyərli şeirləri arasında olmuşdur. Daha sonra eşq mövzusu hər üç xüsusiyətləriylə fars və türk ədəbiyyatlarında ayrıca qitə, rübai, tuyuq və məsnəvilərdə də nəzərə alınmış, lakin ərəb ədəbiyyatında daha çox maddi tərəfi ilə işlənmişdi [1, s.16].

Gərçək aşka ulaşmaq için Hz. Peygamberin de bu manada sevilmesi gerekir, buna “aşk-i resül” adı verilmiştir. Nitekim Hz. Peygamberin isimlerinden biri de “habibullah”tır (allahın sevgilisi) [1, s.20].

Son dövrün maraqlı tədqiqatlarından biri də N.Göyüşovun “Təsəvvüf anamları və dərvişlik rəmzləri” kitabıdır. Kitabda eşq və məhəbbət ayrı-ayrılıqda öz açıqlamasını tapır: “Eşq – məhəbbətin yüksəliş və ifrat dərəcəsinə deyilir. Eşq ilahi nurdur, təlimlə deyil, Haqq tərəfindən verilir. Eşq ruhun batini aləmdə qopardığı tufandır. Eşq ruhla, elm isə nəfs və zahiri aləmlə ilişgildir. “Eşq” sözünün açıqlaması: eyn – Haqqın elmi (tanınması), şin – Haqqa olan sevgi və şövq, qaf – qürb (yəni Haqqla yaxın olmaq). Başqa bir açıqlama: eyn – izzət, şin – nəfsin şəfəsi, qaf – varlığın qüvvəsi. Eşq – əql təzadı sufi düşüncəsinin əsas üsullarından biridir” [2, s.72].

Məhəbbət – təsəvvüfün önəmli dəyərlərindəndir. Haqqın bəndəyə, bəndənin Haqqa olan sevgisi, sevinin (muhibb) seviləndə (məhəbb) fənası bu anlama ifadə olunur. Məhəbbətin çeşidli dərəcə və mərtəbələri vardır. Ariflərin nəzərində məhəbbət zərəciklərdən tutmuş bütün kainata si-rayət edən bir cövhərdir. “Məhəbbət” sözünün kökü “hubb”dur və bu anlam Quranda vardır. Məhəbbət sadə məcazi mənə daşımır. Tanının gözəl adları ilə ifadə olunan lütfü və ehsanı (rəhim, rəhman, bağışlayan və s.), Onun bəndəyə olan sevgisi, bəndənin isə Haqqa təslim olması, Onun mərhəmətinə sığınması, qəlbini təkcə Ona yönəltməsi və s. insanın Haqqa olan sevgisi kimi dəyərləndirilir. Məhəbbətin başlanğıcı nəfslə mücadilə sonu eşq – özünü Haqqla fani etməkdir [2, s.126].

Mənbələrdə xüsusən, bəzi təfsirlərdə “eşq”dən çox “həbib” sözünə önəm verildiyinin şahidiyik. Bu baxımdan eşq və məhəbbətin ədəbiyyatda dəyərləndirilməsi ilə də tanış olaq:

Klassik ədəbiyyatda “eşq” mövzusu müxtəlif şairlərin yaradıcılığında istifadə edilmişdir və ayrı-ayrı şairlərin yaradıcılığı tədqiq edilərkən bu məsələlər öyrənilmişdir. Bu haqda yazılanlar içərisində S.Şixiyevanın Nəsimi yaradıcılığı əsasında apardığı tədqiqat və “Orta əsrlər ədəbiyyatında “eşq” anlayışı” adlı məqaləsi diqqətimizi cəlb etdi. Müəllif “eşq”i təsəvvüf nümayəndələrinin /eşq maddi aləm və ondakı gözəlliyin yaradılmasının başlıca səbəbidir/, sufi şeyxlərinin/ dünyəvi eşq ilahi eşqə yol açır/ fikirlərinə əsasən araşdırır, təsəvvüfə görə eşqlə əqlin fərqi göstərir/ əqldən fərqli olaraq eşq könül bilgisidir/. Söylənilən fikirlər Nəsimi yaradıcılığı əsasında öz əyaniliyini tapır. Müəllif, eyni zamanda eşq və məhəbbətin oxşar və fərqli tərəflərini də təhlil süzgəcindən keçirir [3, s.36].

İlahi eşqlə bağlı irfani qənaətlərin çoxu Quran və islami düşüncə tərzində yaranmışdır. İslam dininə görə, məhəbbətin əsası imandır. Quranda belə bir ayə də vardır: “Kim ki, inanır, onda Allaha qarşı böyük məhəbbət vardır”. Məşhur “Kuntu kənzən məxfiyən...” sözləri ilə başlayan hədisdə yaranışın səbəblərindən söz açılır: “Mən gizli bir xəzinə idim

və istədim ki, məni tanısanlar /mənim haqqımda nə var, bilsinlər/, buna görə də məxluqatı yaratdım”.

Təsəvvüf ədəbiyyatında bu hədisin də məzmunu eşqlə əlaqələndirilir. Sufilərə görə, Allah yeganə və mütləq gözəllik /”Hüsni-mütləq/ idi. O, bu gözəlliyin görünüb sevlməsinə istədiyi üçün kainatı yaratdı. Bu əsasda da təsəvvüf ədəbiyyatında “əzəli aşiq”, “əzəli mühibb” məcazları yaranmışdır. Bu məcazlar isə bir qayda olaraq, Allahla əlaqələndirilir. Yaranış günü ilə bağlı yalnız irfani rəvayətlərdə deyil, eləcə də təsəvvüf traktatlarında eşq yaranışın başlıca səbəbi kimi göstərilir [3, s.36].

S.Şıxıyevanın “Nəsiminin və Füzulinin “Tanrı və eşq” təlimləri adlı məqaləsində də “eşq”dən danışılır və məcazlarla zəngin olan təsəvvüf ədəbiyyatında müştərək mistik bir dilin (P.Səfa) mövcudluğunun olduğu və özünü qabarıq şəkildə göstərdiyi qeyd edilir [4, s.65]. Məqalədə maraqlı məqamlardan biri müəllifin leksik fondun zahiri eyniliyini qeyd etməklə yanaşı, fəlsəfi-irfani düşüncə tərzini baxımından fərqliliyini göstərmək üçün bir daha Seyyid İmadəddin Nəsimi və Məhəmməd Füzuliyə (XVI) müraciət etməsi, divanlarına əsasən müşahidə aparmasıdır.

Bu anlamda şairlərin fikrində eyniyyət mövcud olsa da, tədqiqatçıya görə Füzuli özünəməxsusluğu qoruyur. Müəllif maddi varlığı, cismani həyatı tərk edərək ruhu ilə aliliyə, Allaha qovuşmaq istəyən Nəsimi bədii düşüncəsini

*İstərəm vəsli-cəmalın ta qılam dərdə dəva,
Mən sənin bimarınam, özgə dəvanı neylərəm.*

– beyti ilə izah edirsə, Füzulidən isə əksinə, kəməli eşqdə bütövlük hasil edən, eşqin sədaqət və dəyanətini göstərən hicran anının uzanmasını təənnüm edən beyti nümunə gətirir.

*Şəmi-şəmi firqətəm, sübhü-vüsali neylərəm?
Bulmuşam yanmaqda bir hal, özgə halı neylərəm?*

[4, s.66]

Müəllifin fikrinə qoşularaq qeyd etmək istərdik ki, Nəsimi şeirində eşq nə qədər güclü şəkildə öz əksini tapsa da, Füzuli eşqi ədəbiyyatda özünəməxsusluğu ilə seçilir. Bu fikir müəyyən dəyişikliklərlə özünü C.Cabbarlının “Füzuli haqqında” məqaləsində də göstərir: “Füzuli öz dühası ilə Azərbaycana parlaq klassik bir ədəbiyyat verdi. Lakin eyni zamanda onun dühası ağır bir yük kimi Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafı üzərinə düşüb, onu öz ağırlığı altında əzməyə başladı” [5, s.111].

F.Qurbansoy “Füzuli effekti” adlı məqaləsində Cabbarlının bu fikrinə münasibətini bildirərək ona haqq qazandırır və hətta təkcə Azərbaycan ədəbiyyatının deyil, Nəvainin təsiri ilə yaranan ümumtürk ədəbiyyatını da öz cazibəsi orbitinə daxil edərək əsrlərlə təsiri altında saxladığını qeyd etmişdir [5, s.111].

Müəllifin fikri ilə razı olsaq da, C.Cabbarlının “ağırlığı ilə altında əzmək” ifadəsi ilə razılaşmaq istəməzdik. Nədən?! Füzuli yaradıcılığı öz ağırlığı ilə ədəbiyyata yalnız və yalnız istiqamət, zənginlik və möhtəşəmlik gətirə bilər.

Eşq özünün bütün məna çaraları ilə XX əsr ədəbiyyatında, o cümlədən Hüseyn Cavid lirikasında da öz əksini tapmışdır. Məqalədə klassik ədəbiyyatın dönəmbədönəm gözəllik və özəlliklərini özündə toplayan və orta əsrlər ədəbiyyatında ənənəvi mövzuların şairanə şəkildə ifadəsi ilə seçilən Məhəmməd Füzuli və onun dövrünə xas ruhu saxlayan Hüseyn Cavid eşqi arasında, qısa da olsa, paralellər aparılır [6, s.102]:

*Çocuqluğumda eşitmişdim eşqin ataşi var,
Diyordular ki, o hər hanki qəlbə düşsə yaqar.
Bu incə söz o zaman pək tuhaf gəlirdi bana,
Gülümsəyib də diyordum: zavallı insanlar!
Nasıl da hər sözə bel bağlayıb da aldanıyor?
Nədən bu eşq əcəba xalqı eyləsin bizar?
Bu yolda yansa da, qəhr olsa, kimsə dönməz imiş!
Demək, bu öylə bir əfsanədir ki, əfsunkar!
Bu sirri duymaq için uyqusuz qalıb, gecələr
Düşüncə ruhumu əzdikcə eylədim israr...
Şu vəq'ədən nə qədər keçdi bilmədim, bir gün
Önümdə ərzi-vücut etdi bir mələkrüxsar.
Baqıb-baqıb duruyorkən sitəmli gözlərinə,
Yaşardı gözlərim, oldum o gündən eşqə düşər.
O gündən iştə bütün bənliyim əsir olaraq,
Onun xəyali-bədiylə bir təsəlli arar.
Fəqət o nazlı mələk kimdi? Of, bilməm ki!
O bir pəriyyəi-səməvidi: şuxü cazibədar.
Sən!.. Ah, əvət, o pəriçöhrə nazənin sən idin,
Səninlə ruhuma ilham olundu həp əsrar.
Nə var ki, bilməm o şahin baqışlı gözlərdə!?
Gəlincə xatirə qəlbimdə bin cərihə açar.
Gönül, bəlalı gönül yadı-həsretinlə sənin,
Gözəl mələk, gecə-gündüz yanar, yanar, sızlar.
Cihanda hər nə gözəllik təsadüf etsə bana,
Gözüm fəqət səni izlər, səninlə nəşə duyar.
Sən olmasan verəməzdim bən eşqə bir mənə,*

*Bu yolda sən bana rəhbərsin, eyləməm inkar.
Bu yolda həp bana təlqini-hiss edən sənsin,
Gönül fəqət səni sevməkdə bir səadət umar,
Əsiri-əşqini lakin unutma, insaf et!
O bir təbəssümə qane... o bir xəyala qoşar.
Xəyal!.. Əvət, yaşatan yalnız əhli-halı odur,
Yaşarsa bir gönül, az-çox xəyal içində yaşar.*

“Bilməm kimə?” şeiri H.Cavidin bəşəri sevgidən ilahi eşqə gedən yolun bir növ təsviri olduğu üçün marağımıza səbəb oldu. “Bilməm kimə?” şeirinin dili, ümumiyyətlə, Hüseyn Cavid özünəməxsusluğu, şirinliyi ilə seçilir və sevilir. Mustafa Haqqi Türkcülunun sözləriylə desək: “Cavidin dili istər Azərbaycan dilində, istərsə Azərbaycan xaricində ən çox münaqişə və mübahisə olunan bir mövzudur. Məlum olduğu kimi, İstanbul türkcəsi ilə Azərbaycan türkcəsi arasında ufak da olsa bir ləhcə fərqi vardır. Cavid İstanbul türkcəsini mənimsəmiş, bu şivəni bütün incəliklərinə qədər öyrənmişdir. Yaradıcılığının ilk dövrlərində, bilhəssə şeirlərində İstanbul şivəsini məharətlə işlədən şair sonralar yaratdığı əsərlərində bu şivəni Azərbaycan ədəbi türkcəsinə yaxınlaşdırmağa çalışmış və demək olar ki, bu işdə müvəffəq olmuşdur. “...Cavidin işlətdiyi türkcə olduqca dadlı və işlənmiş, gözəl bir türkcədir...” [6, s.5]

Hüseyn Cavid çox açıq-aşkar ilk anlar “eşq”ə inanmadığını söyləyir: **/Diyordular ki, o hər hanki qəlbə düşsə yaqar. Bu incə söz o zaman pək tuhaf gəlirdi bana, Gülümsəyib də diyordum: zavallı insanlar! Nasıl da hər sözə bel bağlayıb da aldanıyor?/ Zamanla, xüsusilə, müdrilik dönməndə eşqə aludə olan şair bu yolda qəhr olan insanın geriyyə dönmədiyini söyləyir və şeirini çox gözəl misralarla bitirir:**

*Əvət, yaşatan yalnız əhli-halı odur,
Yaşarsa bir gönül, az-çox xəyal içində yaşar.*

Bununla da, Cavid şeirinin son misraları ilə eşqə düşənin əhli-hal olduğunu vurğulayır. Qeyd etdiyimiz şeirin mahiyyəti Füzuli qəzəllərinin bir çox məqamları ilə üst-üstə düşür:

*Qoyma naqis əhli-dərd içrə Füzulini, təbib,
Eylə bir dərman ki, dərddin edə gün-gündən ziyad.*

[7, s.113]

Ey təbib, Füzulini, yazır Dr. Nihat Tərən, dərd əhli içində naqis qoyma, ona elə bir dərman eylə ki, dərddi gündən-günə artsın [8, s.184].

*Ey mənə səbr et deyən, həli-dilimdən bixəbər,
Eşq olan yerdə nədir aram ya neylər şəkib?*
[9, s.65]

Ey könlümün halindən bixəbər, mənə səbr et deyirsən. Eşq olan yerdə hüzur və səbrdən danışmaq olarmı? [8, s.100]

Və ya: *Sən həli-dilin söyləməsən, nola Füzuli,
El fəhm qılır çaki-giribanını görgəc* [9, s.84].

Ey Füzuli, sən könlümün halını söyləməsən belə, xalq yaxamın parçalandığını görəncə, bunu anlar [8, s.158].

Mənbələrdə H.Cavid irsinin xüsusilə, lirikasının tədqiqi ilə bağlı maraqlı fikirlər söylənilib: “Cavid klassik Azərbaycan poeziyasının birbaşa varisi olmaqla yanaşı, həm də bu poeziyanın formalaşdığı ümummüsləman ədəbi-ictimai mühitin qoyduğu zəngin humanist ənənələrin də varisidir” [10, s.253].

“Hüseyn Cavid və klassik irs mövzusu çoxcəhətli və rəngarəngdir” [10, s.250].

“Bu gün humanitar düşüncənin yeni nəzəri-metodoloji axtarışlarının bərqərar olması daha çox H.Cavidin irsinin yenidən təhlili ilə yanaşı, onun tədqiq tarixinə də ehtiyac yaranmışdır. Bu iki zəmində müasir cavidşünaslığın inkişafına rəvac vermək olar” [11, s.248].

Məqaləni “bu gün H.Cavid lirikasının öyrənilməsinə böyük ehtiyac var” tezisini təsdiqləyən və mənbələrdə də zaman-zaman öz əksini tapmış bəzi fikir və mülahizələrlə bitirməklə, şairin lirikasının bu günün tələbləri çərçivəsində öyrənilməsinin vacibliyini vurğulamış oluruq.

ƏDƏBİYYAT

1. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 4. cilt. Ankara, Aşı Ömer-Bala Külliyesi, 1991.
2. Göytüşov N. Təsəvvüf anamları və dərvişlik rəmzləri. Bakı, “Tural-Ə”, 2001.
3. Şixiyeva S. Orta əsrlər ədəbiyyatında “eşq” anlayışı. “Cahan”, № 2, 1997.
4. Bax: Füzuli-500. Səadət Şixiyeva. Nəsimi və Füzulinin “Tanrı və eşq təlimləri”. Bakı, “Sabah”, 1997.
5. Məhəmməd Füzuli-500. Firudin Qurbansoy. Füzuli effekti. Bakı, “Sabah”, 1997.
6. Hüseyn Cavid. Əsərləri, c. 1. Bakı, “Lider”, 2005.
7. Məhəmməd Füzuli. Əsərləri, c. 1. Bakı, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası, 1958.
8. Dr. Nihat Tərən. Füzuli Divanı şərh. Akçağ.

9. Məhəmməd Füzuli. Əsərləri, c. I. Bakı, "Şərq-Qərb", 2005.
10. Kərimli T. Hüseyn Cavid və klassik irs. Cavidşünaslıq I (araşdırmalar toplusu). Bakı, "Elm", 2007.
11. Alışanlı Ş. Hüseyn Cavid sənəti və Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının nəzəri-metodoloji inkişaf mərhələləri. Cavidşünaslıq I (araşdırmalar toplusu), Bakı, "Elm", 2007.
12. Həbibbəyli İ. Ədəbi şəxsiyyət və zaman. Bakı, "Elm və təhsil", 2017.

Lale Alakbarova

THE INFLUENCE OF FUZULI TRADITIONS IN HUSEYN JAVID'S CREATION

Summary

Love is used in two ways: divine love and human love. Divine love is used in tasawwuf and islamic phylosophy extensively. In the article Huseyn Cavid's love was compared with Fuzuli's love and level of Huseyn Cavid's achieve to love was shown on the basis of his lyrics.

Лала Алекперова

ВЛИЯНИЕ ТРАДИЦИИ ФИЗУЛИ НА ТВОРЧЕСТВО ГУСЕЙНА ДЖАВИДА

Резюме

В литературе «любовь» используется двумя способами: божественная любовь и человеческая любовь. Божественная любовь широко используется в тасаввуфе и исламской философии. В статье любовь Гусейн Джавида сравнивалась с любовью Физули и уровень достижения любви Гусейн Джавида был показан на основе его лирики.

Elnarə QARAGÖZOVA

Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
e.garagozova.bsu@gmail.com

"QADIN ƏDƏBİYYATI" MÜSTƏQİLLİK DÖVRÜ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI KONTEKSTİNDƏ (Təhminə obrazının üç variantı)

Açar sözlər: feminizm, qadın ədəbiyyatı, Təhminə, "kollektiv günah", mentalitet

Key words: feminism, female literacy, Tahmine, "collective sin", mentality

Ключевые слова: феминизм, женская литература, Тахмина, «коллективный грех», менталитет

Feminizm bir cərəyan kimi XIX əsrdə meydana çıxsada, qadının cəmiyyətdə rolu ilə əlaqədar düşüncələr və bununla ilgili proseslər daha öncə mövcud idi. "Feminizm anlayışı ilk dəfə olaraq fransız utopik sosializminin banilərindən biri olan Şarl Furiyenin əsərlərində işlədilmişdir. Buna baxmayaraq, tədqiqatçıların bir hissəsi belə fərz edir ki, "qadına münasibət problemi" hələ antik dövrlərdən yunan filosofu Platonun əsərlərində öz əksini tapmışdır. Çünki onun əsərlərində ən çox təbiət, qadın, harmoniya, insanilik kimi məsələlərə daha çox yer ayrılmışdır. Məsələn, "Afina məktəbi" əsərini göstərmək olar" [1, s.75]. Əslində qadın və onun cəmiyyətdə yeri haqqında düşüncələr tarixin, cəmiyyətin özü qədər qədimdir. İlk insanların dünyanı qavramağa başlayıb cəmiyyətin ilkin rüşeymlərini yaratmağa başladığı zamanlarda qadın cəmiyyətin öndə gedən fərdi idi. Və elə bu səbəbdən də matriarxat ibtidai cəmiyyətin ilkin forması statusuna sahib olmuşdur. Alman alimi Helmut Uhlig "Avropanın anası Anadolu" adlı araşdırmasında qadın faktorunun qədim cəmiyyətdə rolundan və qadının mövqeyinin zamanla uğradığı transformasiyalardan bəhs edərək yazır: "Tarih öncəsi zamanlarda insanların kültürel gelişmelerine yol açan devindirici gücün kadınlardan kaynaklandığı hiç şüphe götürmemektedir. Bunun nedenini, kadının annelik rolünde aramak gerekir. Tarih öncesi toplumlarda erkeğin varlığı raslantılara, şansa bağlıydı; tabii ki, becerisi ve gücü, gruptaki yeri bakımından önemli bir faktördü. Buna karşı-